

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ. – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

У статті розглянуто історіографічний аспект проблеми просвіти батьків засобами масової інформації (ЗМІ). Установлено, що літературні джерела, у яких висвітлювалися результати досліджень щодо даної тематики можна розподілити на ті, які охоплюють досліджений період з 1946 по 1991 рр. (присвячені вивченню особливостей застосування засобів масової інформації у просвітницькій діяльності, ролі родини у формуванні особистості дитини та шляхів педагогічної просвіти батьків), та такі, у яких вивчався період з 1992 р. по теперішній час (розкривається роль просвіти батьків у родинному вихованні та особливості застосування засобів масової інформації у просвітницькій діяльності). Встановлено, що дослідження просвіти батьків ЗМІ відбувалося нерівномірно, залежно від окресленого періоду.

Ключові слова: *просвіта батьків, засоби масової інформації, освіта, педагогічна просвіта, родинне виховання.*

Запорожец О. А. Историографический анализ проблемы просвещения родителей средствами массовой информации (вторая половина XX ст. – начало XXI ст.). В статье рассмотрен историографический аспект проблемы просвещения родителей средствами массовой информации (СМИ). Установлено, что литературные источники, в которых освещались результаты исследований данной тематики можно разделить на те, в которых был исследован период с 1946 по 1991 г. (посвященные изучению особенностей использования средств массовой информации в просветительской деятельности, роли семьи в формировании личности ребенка и путем педагогического просвещения родителей), и такие, в которых изучался период с 1992 г. по настоящее время (рассматривается роль просвещения родителей в семейном воспитании и особенности применения средств массовой информации в просветительской деятельности). Установлено, что исследование просвещения родителей СМИ происходило неравномерно, в зависимости от очерченного периода.

Ключевые слова: *просвещение родителей, средства массовой информации, образование, педагогическое просвещение, семейное воспитание.*

Zaporozhets O. O. Historical analysis of the problem of parents educating by the mass media (the second half of the XX century – the beginning of the XX century). The article considers the historiographic aspect of the analysis of the problem of educating parents by the mass media. It is established that the literature sources in which the authors covered the results of research on this topic can be divided by periodicity into those in which the period from 1946 to 1991 (devoted to studying the specifics of the use of mass media in educational activities, the role of the family in shaping the personality of the child and the ways of pedagogical education of parents), and those in which was studied the period from 1992 up to the present (they consider the role of parents' education in family upbringing and the peculiarities of using mass media in educational activities). It was found that the study of media parents' education was uneven, depending on the period, maximum attention was paid to print media, television and radio broadcasting, and the study of electronic media was not sufficiently focused on.

Key words: parents education, mass media, education, pedagogical education, family education.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Питання просвіти батьків в умовах сучасності набувають все більшої актуальності у контексті формування мультикультурного суспільства. При цьому питання вивчення просвіти батьків саме засобами масової інформації має стати першочерговим через підвищення попиту батьків щодо просвітницької інформації з одночасним збільшенням кількості подібного матеріалу, що його надають засоби масової інформації, не контрольовані та нерегульовані з боку держави та педагогічної спільноти. На сьогоднішній день просвіта батьків засобами масової інформації в історичній ретроспективі як комплексний аспект наукових пошуків залишається у колі малодосліджених проблем.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проведений у роботі аналіз науково-педагогічних джерел не виявив жодного з вичерпних комплексних досліджень, яке б висвітлювало питання вивчення просвіти батьків засобами масової інформації у повній мірі. Проте слід зазначити, що існує значна кількість статей, монографій та дисертаційних досліджень, які частково торкаються окремих аспектів реалізації просвіти батьків засобами масової інформації у

період 50-х рр. XX ст. – початку XXI ст. Дані джерела можна розділити на дві групи:

– джерела, у яких досліджувався період з 1946 по 1991 рр. – дослідження, які розглядають особливості застосування засобів масової інформації у просвітницькій діяльності, роль родини у формуванні особистості дитини та шляхи педагогічної просвіти батьків [4; 6–10; 12; 14; 16; 17; 22; 25–27; 29];

– джерела, у яких досліджувався період з 1992 р. по теперішній час – дослідження, які порушують роль просвіти батьків у родинному вихованні та особливості застосування засобів масової інформації у просвітницькій діяльності [1–3; 5; 11; 13; 15; 18–21; 23; 24; 28; 30].

Метою статті є вивчення історіографії проблеми просвіти батьків засобами масової інформації періоду середини XX ст. до початку XXI ст., як часу найбільш масової та змістовної реалізації подібної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений науково-педагогічний пошук свідчить, що джерела, у яких вивчалися різні аспекти реалізації просвіти батьків у період з 1946 по 1991 рр., можна поділити за об'єктом дослідження, а саме:

– роль засобів масової інформації у просвітницькій діяльності в різні роки (порушувалась у дисертаційних роботах «Навчальне телебачення та умови його використання у школі» О. Яковлевої [29, 15 с.], «Телебачення і моральне виховання особистості» Л. Гужви [9, 13 с.], «Радянське радіомовлення та ідейно-політичне виховання трудящих (1961–1965 рр.)» А. Григор'єва [6, 11 с.] та «Засоби масової інформації та формування громадянської позиції молоді» А. Лизанчука) [16, 105 с.]. У названих працях вивчено можливості телевізійної техніки, які використовуються суспільством для ідеологічного і психологічного впливу на особистість; узагальнено практики пропагандистської діяльності радянського радіо; визначено оптимальні умови ефективного впливу друкованих засобів масової інформації, телебачення та радіо на формування громадянської позиції молоді певного періоду.

– роль родини у формуванні особистості дитини (досліджувалася у дисертаціях «Роль родини та суспільства у спільній системі навчання та виховання дітей» В. Кізірія [14, 16 с.], «Взаємовідносини поколінь у сучасній радянській родині як фактор патріотичного виховання старшокласників» Н. Буланової [4, 17 с.], «Виховання гуманних якостей у підлітків у родині» М. Рубцової [22, 11 с.], «Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю» І. Трубавіної [25, 16 с.], «Теорія і практика виховання дітей у сім'ї в Україні (друга половина XIX – початок XXI ст.)» В. Федяєвої та монографії «Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX – XX століття)» [27, 13 с.; 26, 216 с.].

Дані наукові роботи присвячені вивченню шляхів зміцнення зв'язків між школою, родиною та суспільством з метою сприяння підвищенню та покращенню якості навчально-виховної роботи; виявленню особливостей патріотичного виховання дітей і розробці методичних порад батькам щодо його покращення; вивченню залежності між образом життя родини і вихованням гуманних якостей у підлітків; обґрунтуванню теоретичних та методичних основ соціально-педагогічної роботи з сім'єю та експериментальній їх перевірці в центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також виявленню і розкриттю особливостей змісту, завдань, форм і методів виховання дітей у родині з середини XIX і до початку XXI ст. в Україні.

– вивчення безпосередньо особливостей реалізації педагогічної просвіти батьків (присвячені дисертаційні роботи «Диференційований підхід до роботи з підвищення педагогічної культури батьків» К. Наседкіної [17, 10 с.], «Формування педагогічної культури сучасної молоді сім'ї» Т. Алексеєнко [1, 9 с.], «Проблема формування педагогічної культури батьків у вітчизняній педагогічній думці другої половини XX ст.» Ю. Грицкової [7, 156 с.], «Педагогічна освіта батьків у 50-70-х роках XX століття в Україні» І. Єсьман [12, 9 с.], «Теорія і практика підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації педагогічної просвіти батьків (1919-1991 рр.)» Т. Довженко [10,

15 с.], а також стаття «Роль засобів масової інформації у підвищенні педагогічної культури батьків (друга половина XX сторіччя)» Ю. Грицькової [8, 11 с.].

Наведені вище дослідження були присвячені вивченню умов вдосконалення диференційованого підходу в роботі з педагогічної просвіти батьків; з'ясуванню сутності, структури і змісту педагогічної культури молодих родин; вивченню питання формування педагогічної культури батьків у вітчизняній педагогічній думці, у тому числі ролі засобів масової інформації у даному процесі; виявленню і розкриттю особливостей змісту, завдань, форм і методів реалізації педагогічної просвіти батьків різними соціальними інституціями, громадськими організаціями та об'єднаннями у 50-70-х рр. XX ст. в Україні; розкриттю теоретичних засад та узагальненню досвіду підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації педагогічної просвіти батьків.

Аналіз вище наведених наукових джерел дозволив установити, що дослідження просвіти батьків засобами масової інформації у період 1946-1991 р. відбувалося нерівномірно, основна увага приділялася переважно безпосередній взаємодії з батьками, а серед засобів масової інформації переважали друковані.

Науково-педагогічні джерела, в яких вивчався період із 1992 р. по теперішній час із точки зору просвіти батьків засобами масової інформації можна угрупувати за об'єктом дослідження таким чином:

– дослідження ролі просвіти батьків у родинному вихованні (присвячене дисертаційне дослідження «Родинне виховання учнів 5-8 класів у процесі вивчення української літератури» Т. Яценко [30, 9 с.], монографія «Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія і методика» І. Трубавіної [24, 156 с.], дисертаційне дослідження О. Шукалової «Сімейне виховання як чинний розвитку пізнавального інтересу молодших школярів» [28, 17 с.], монографії Т. Хомуленко та О. Шукалової «Стиль сімейного виховання як чинник

розвитку пізнавального інтересу молодших школярів» [23, 115 с.], дисертаційному дослідженні І. Дорошко «Родинне виховання у суспільстві: функціональний потенціал у нових соціокультурних контекстах») [11, 17 с.].

Наведені вище праці присвячені обґрунтуванню та апробації методичної системи, спрямованої на засвоєння учнями цінностей родинних виховних традицій; визначенню сім'ї як суб'єкта та об'єкта соціально-педагогічної роботи, розкриттю факторів її соціалізації; обґрунтуванню теоретичних засад соціально-педагогічної роботи з сім'єю в Україні; визначенню особливостей взаємозв'язку між стилем сімейного виховання та рівнем пізнавального інтересу молодших школярів і шляхів його формування; філософській концептуалізації родинного виховання у соціокультурних контекстах розвитку суспільства. На основі аналізу історико-педагогічних джерел щодо ролі просвіти батьків у родинному вихованні можна зробити висновок, що в досліджуваний період не приділялося належної уваги вивченню можливостей засобів масової інформації як джерела педагогічної просвіти батьків;

– дослідження особливостей застосування засобів масової інформації у просвітницькій діяльності (займалися Д. Попова у дисертаційному дослідженні «Формування загальнолюдських цінностей у старшокласників засобами масової інформації в сучасних умовах» [21, 8 с.], О. Невмежицька у монографії «Моральне виховання підлітків засобами телебачення» [18, 21 с.], О. Білоус у статтях «Діти – найвимогливіша й найбеззахисніша телевізійна аудиторія» [2] та «Підлітки в полоні телеекрану» [3, с. 97], О. Гоян у дисертаційному дослідженні «Комерційна радіожурналістика в Україні: становлення, розвиток, перспектива» [5, 27 с.], О. Плотнікова у статті «Вплив телебачення на формування особистості дитини дошкільного віку» [20], І. Пенчук у монографії «Телебачення для дітей в Україні» [19, 301 с.], О. Кошак у дисертаційній роботі «Регіональне радіомовлення України: проблематика розвитку (за матеріалами роботи радіоорганізацій східних областей України)» [15, 14 с.], а також

В. Загороднюк у статті «Контент дитячого телевізійного каналу «Плюсплюс»: функціональне спрямування») [13, 85 с.].

Дані наукові праці присвячені вивченню та теоретичному обґрунтуванню експериментальної програми формування у старшокласників загальнолюдських цінностей засобами масової інформації; дослідженню питання виховання підлітків засобами телебачення; вивченню впливу електронних засобів масової інформації на дітей та підлітків; дослідженню характерних особливостей становлення й розвитку українського комерційного радіомовлення в умовах пострадянського суспільства, а також питанням впливу телебачення на розвиток та формування особистості дитини дошкільного віку і ролі дорослих, у першу чергу батьків, у цьому процесі; системному комплексному вивченню концептуальних засад, світоглядних, психологічних та педагогічних аспектів створення телепрограм для дітей, їх інформаційно-змістовному потенціалу; виявленню та обґрунтуванню оптимально можливих форм сполучення традицій і новаторства у дитячих програмах українського телебачення; вивченню основних проблем становлення та розвитку радіомовлення у державному та недержавному секторі та визначенню шляхів їх вирішення, а також ролі радіоорганізацій у формування громадської думки суспільства; оцінці результатів типологічного аналізу ефірного наповнення каналу за функціональним спрямуванням.

Аналіз особливостей застосування засобів масової інформації у просвітницькій діяльності серед батьків вказує, що предметом дослідження переважної більшості науковців є телебачення та радіомовлення як фактор просвітницької діяльності. При цьому дослідженню друкованих засобів масової інформації та мережі Інтернет сучасні дослідники не присвячують уваги у достатньому обсязі.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Аналіз статей, монографій та дисертацій, присвячених у тій чи іншій мірі вивченню окремих аспектів реалізації питань просвіти батьків засобами масової

інформації у період 50-х рр. XX ст. – на початку XXI ст. вказує на те, що дослідження радянського періоду були присвячені переважно друкованим засобам масової інформації, як джерелам педагогічної просвіти батьків. Щодо періоду 1992 р. – початку XXI ст., то пріоритетно досліджувався вплив телебачення на формування дитячого світогляду без приділення належної уваги просвітницькій діяльності серед батьків, а мережа Інтернет взагалі не була предметом історико-педагогічного дослідження у контексті просвіти батьків. Отже, можна зробити висновок, що вивчення питання просвіти батьків засобами масової інформації у досліджуваний період проводилося вченими фрагментарно.

Подальшого вивчення потребують питання порівняльного аналізу змісту, форм та методів сімейного виховання в Україні та провідних країнах світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєнко Т. Ф. Формування педагогічної культури сучасної молодшої сім'ї : Автореферат дис. ... канд. пед. наук. – Київ. – 1994. – 19 с.
2. Білоус О. Діти – найвимогливіша й найбеззахисніша телевізійна аудиторія / Телевізійна і радіожурналістика: Зб. наук. праць. – 2005. – Вип. 6 – С. 72-87.
3. Білоус О. Підлітки в полоні телеекрану / Телевізійна і радіожурналістика: Зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 7. – С. 93-103.
4. Буланова Н. Н. Взаимоотношение поколений в современной советской семье как фактор патриотического воспитания старшеклассников : Автореферат дисс. ... канд. пед. наук. – М. – 1966. – 23 с.
5. Гоян О. Я. Комерційна радіожурналістика в Україні: становлення, розвиток, перспектива : Автореферат дис. ... докт. філол. наук. – К. – 2007. – 36 с.
6. Григорьев А. И. Советское радиовещание и идейно-политическое воспитание трудящихся (1961–1965 гг.) Телевидение и нравственное воспитание личности : Автореферат дисс. ... канд. ист. наук. – М. – 1968. – 19 с.
7. Грицкова Ю. В. Проблема формування педагогічної культури батьків у вітчизняній педагогічній думці другої половини XX ст. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. – Х., 2009. – 239 с.
8. Грицкова Ю. В. Роль засобів масової інформації у підвищенні педагогічної культури батьків (друга половина XX сторіччя) : матеріали

наукової конференції викладачів та аспірантів кафедри загальної педагогіки, 15-17 травня 2007 р. / М-во освіти і науки України, Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди, кафедра загальної педагогіки – Х. : Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди – Х., 2007. – С. 12-13.

9. Гужва Л. А. Телевидение и нравственное воспитание личности: Автореферат дисс. ... канд. филос. наук. – К. – 1967. – 20 с.

10. Довженко Т. О. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації педагогічної просвіти батьків (1919–1991 рр.) : Автореферат дис. ... канд. пед. наук. – Х. – 2015. – 40 с.

11. Дорошко І. І. Родинне виховання у суспільстві: функціональний потенціал у нових соціокультурних контекстах : Автореферат дис. ... докт. филос. наук. – Х. – 2013. – 34 с.

12. Єсьман І. В. Педагогічна освіта батьків у 50-70-х роках ХХ століття в Україні : Автореферат дис. ... канд. пед. наук. – Кіровоград. – 2011. – 20 с.

13. Загороднюк В. Є. Контент дитячого телевізійного каналу «ПлюсПлюс»: функціональне спрямування // Держава та регіони. – 2014. – С. 82-89.

14. Кизирия В. И. Роль семьи и общественности в общей системе обучения и воспитания детей : Автореферат дисс. ... канд. пед. наук. – Тбілісі. – 1966. – 31 с.

15. Кошак О. М. Регіональне радіомовлення України: проблематика розвитку (за матеріалами роботи радіоорганізацій східних областей України) : Автореферат дис. ... канд. наук із соц. комун. – К. – 2011. – 19 с.

16. Лизанчук В. В. Средства массовой информации и формирование гражданской позиции молодежи : дисс. ... докт. филол. наук : 10.01.10 – К., 1991. – 109 с.

17. Наседкина Е. И. Дифференцированный подход в работе по повышению педагогической культуры родителей : Автореферат дисс. ... канд. пед. наук. – М., – 1979. – 19 с.

18. Невмежицька О. Моральне виховання підлітків засобами масової інформації : Методичні рекомендації для класних керівників. – Дрогобич : ДДПУ, 2005. – 40 с.

19. Пенчук І. Л. Телебачення для дітей в Україні : монографія – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 384 с.

20. Плотнікова О. Вплив телебачення на формування особистості дитини дошкільного віку. // Імідж сучасного педагога. – Вип. 6-7, 2010. – С. 53-55.

21. Попова Д. А. Формування загальнолюдських цінностей у старшокласників засобами масової інформації в сучасних умовах : Автореферат дис. ... канд. пед. наук. – К. – 2002. – 20 с.

22. Рубцова М. Б. Воспитание гуманных качеств у подростков в семье : Автореферат дисс. ... канд. пед. наук. – М. – 1979. – 18 с.

23. Стиль сімейного виховання як чинник розвитку пізнавального інтересу молодших школярів : монографія / Т. Б. Хомуленко, О. С. Шукалова – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. – 206 с.
24. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія і методика : Монографія – Х.: Нове слово, 2007. – 395 с.
25. Трубавіна І. М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю : Автореферат дис. ... канд. пед. наук. – Луганськ. – 2009. – 46 с.
26. Федяєва В. Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина ХІХ – ХХ століття) : монографія – Херсон : РІПО, 2010. – 348 с.
27. Федяєва В. Л. Теорія та практика виховання дітей у сім'ї в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.) : Автореферат дисс. ... канд. пед. наук. – Х. – 2011. – 40 с.
28. Шукалова О. С. Сімейне виховання як чинний розвитку пізнавального інтересу молодших школярів : Автореферат дис. ... канд. пед. наук. – Х. – 2010. – 21 с.
29. Яковлев О. Д. Учебное телевидение и условия его использования в школе : Автореферат дисс. ... канд. пед. наук. – К. – 1966. – 19 с.
30. Яценко Т. О. Родинне виховання учнів 5-8 класів у процесі вивчення української літератури : Автореферат дис. ... канд. пед. наук. – К. – 2003. – 20 с.